

L'arqueologia de l'objecte, l'arqueologia de la imaginació

Paloma González Marcén

Les ciutats i la memòria 1

Ben inútilment, magnànim Khubilai, miraré de descriure't la ciutat de Zaira, la dels alts bastions. Et podria dir de quants graons són fets els carrers de l'escala, de quina mena els arcs dels porxos, de quines làmines de zenc són recobertes les teulades; però sé que seria com si no et digués res. No és feta d'això la ciutat, sinò de relacions entre les mesures del seu espai i els esdeveniments dels seu passat: la distància de la base d'un fanal i els peus pendulants d'uns usurpador penjat; el fil estès des del fanal fins a la baraneta del davant i les garlandes que empasaven el recorregut del seguici nupcial de la reina; l'alçada d'aquella baraneta i el salt de l'adúlter que la descavalca a l'alba; la inclinació d'una canalera i el pas majestuós d'un gat que s'enfila a la mateixa finestra; la línia de tir de la nau canonera apareguda de sobte rere el cap

i la bomba que destrueix la canalera; els estrips de les xarxes de pesca i els tres vells que asseguts al moll per adobar les xarxes s'expliquen per centèsima vegada la història de la canonera de l'usurpador, de qui es diu que era fill adulterí de la reina, abandonat quan era un nen de bolquers allí, al moll.

D'aquesta ona refluente dels records, la ciutat se n'amara com si fos una esponja i es dilata. Una descripció de Zaira tal com és avui hauria de contenir tot el passat de Zaira. Però la ciutat no diu el seu passat, el conté com les línies d'una mà. Escrit a les cantonades dels carrers, a les reixes de les finestres, en els passamans de les escales, a les antenes dels parallamps, en les astes de les banderes, cada segment solcat ell mateix per raspadures, osques, incisions, canonades.

I. Calvino (1971). *Les ciutats invisibles*

Ho sabem bé moltes de les persones que hem fet de l'arqueologia el nostre ofici: la comunicació és un exercici de la paraula i de la imatge, de la narració i de la visualització del passat contingut en traces humanes deixades sobre les pedres o sobre el paper.

Tradicionalment, l'arqueologia s'ha conformat com una disciplina eminentment visual en la que per la trasposició dels objectes reals, tridimensionals que conformen les nostres dades s'han anat desenvolupant diferents suports tècnics per transmetre la informació continguda en la peça. Així des dels primers dibuixos de monuments i troballes del segle XVIII fins al desenvolupament de potents eines informàtiques creadores de realitats virtuals, l'arqueologia ha creat extensos repertoris visuals –albums de troballes, programes d'hiperrealitat– que es pretenen ponts entre la tasca recopiladora de traces humanes i un públic amplificat per virtut de les arts d'impremta o d'Internet.

No obstant, i tal com diu Italo Calvino per boca de Marco Polo, la ciutat –el nombre de graons o el material del que estan fetes les taulades– no diu el passat sinó que el conté. I mostrar aquest contingut és precisament

la tasca d'interpretació que requereixen les fonts històriques. Així, el repte comunicatiu de l'arqueologia és doble: com esbrinar aquest passat contingut? Com fer-lo proper en tota la seva complexitat?

Les opcions possibles per donar resposta a aquestes preguntes segueixen diferents camins que hem tractat d'abordar en aquest *Vè Seminari d'Arqueologia i Ensenyament* que és diferencien quant a les seves formes narratives (cròniques o relats), que, alhora, és bifurquen segons el mitjà comunicatiu triat, els interlocutors als que es dirigeixen (telespectadors, lectors adults, lectors juvenils, escolars...) o les tècniques i suports comunicatius emprats, des de la reacreació gràfica a la notícia periodística. Veurem també com, tot sovint, aquestes variables és juxtaposen conformant una panorama ric en matisos i possibilitats.

En aquest context és pertinent demanar-se quin paper juga la professió arqueològica. No resulta difícil constatar que la majoria dels ponents d'aquest Seminari procedeixen d'altres àmbits disciplinars, majoritàriament externs al món acadèmic que és on es genera, per definició, el contingut

interpretatiu que hauria de nodrir la comunicació. Haurem de pensar que investigar el passat, la nostra tasca, és una ocupació diferent (malgrat que no necessàriament distant) de la de comunicar el passat? Haurem de pensar potser que, paradoxalment, no som nosaltres qui amb les nostres explicacions acadèmiques abastem el passat de la Zaira d'Italo Calvino, sinó que simplement la descrivim?

Certament, comptem amb molts exemples, en aquest mateix Seminari i fora d'ell, d'una voluntat d'implicació dels i de les professionals de l'arqueologia i de la història en propostes de divulgació interpretativa d'ample abast, així com també de nombroses reflexions sobre les formes i suports comunicatius que afecten a la recerca arqueològica i històrica. Tot i així, sovint aquestes reflexions s'han conformat, en concret des de l'arqueologia, més com una preocupació que com una ocupació.

La frontera entre la creació i la interpretació potser és més tènue del que moltes vegades ens agrada creure a qui ens situem professionalment en l'àmbit de la recerca i desferma la necessitat d'ajustar els límits d'allò que és acceptable

disciplinàrment. En qualsevol cas, no podem tancar els ulls a la presència de continguts històrics i arqueològics en mitjans de comunicació d'ample abast en els quals la imatge i la narració es converteixen en protagonistes.

Més enllà de reflexionar quina és la vinculació que hauria d'existir entre l'àmbit de la recerca i el de la divulgació històrica, el nostre propòsit amb el *Seminari d'Arqueologia i Ensenyament* d'enguany és mostrar i avaluar quin és el potencial educatiu que es desprén d'aquests formats comunicatius no acadèmics; un potencial que no resideix exclusivament en els diferents suports emprats sinó que aporta noves propostes del que tradicionalment s'han considerat els objectius i els procediments formatius de la divulgació històrica i arqueològica. Des de la Il·lustració, la divulgació científica i humanística s'ha entès com un procés lineal mitjançant el qual s'estableix una cadena unidireccional entre la dada històrica/arqueològica i el receptor últim de la informació, amb la intermediació de l'investigador i del divulgador. En aquesta línia, l'investigador té el monopoli de la interpretació i el divulgador la tasca de la simplificació per aconseguir fer entenedora la

lectura històrica elaborada en l'àmbit de la recerca.

Aquest model, per virtut del qual l'investigador assumia en solitari el paper de Demiurg, sembla trontollar per donar pas a una seqüència d'elaboració en el que tant divulgadors com receptors (telespectadors, lectors, escolars) participen mitjançant les seves capacitats creatives i emotives en oferir lectures d'aquell passat contingut del que ens parlava Italo Calvino.

Així doncs, sembla definir-se una nova concepció del que significa divulgar la història i l'arqueologia que pretén afegir a l'estricta cadena descendent de transmissió de coneixements neutres una implicació activa en la interpretació històrica de tots els agents participants i que s'expressa en les seves visualitzacions imaginatives, però no imaginàries.

Potser caldrà admetre que la imaginació resulta indispensable per pensar (i comunicar) el passat i que, potser també, és el factor comú que uneix als investigadors, divulgadors i receptors de la informació històrica i arqueològica. Aprofitem-lo doncs!

Per una revisió d'aquests temes des d'una perspectiva espanyola, pot consultar-se: G. Ruiz Zapatero i V.M. Fernández Martínez (1997). Dossier: Arqueología. Imagen y proyección social. *Complutum* 8: 283 i ss.; G. Ruiz Zapatero i A. Mansilla (1999). L'arqueologia en els mitjans de comunicació. Materials per a una reflexió crítica sobre la divulgació del passat. *Cota Zero* 15: 42 i ss. Un recull de fa ja alguns anys però que fa una completa revisió a la divulgació arqueològica a l'àmbit francès és: *L'archéologie et son image. VII èmes Recontres Internationales d'Archéologie et d'Histoire d'Antibes*. (1988). APDCA, Juan-les-Pins. A l'àmbit anglosaxó trobem diverses perspectives de com abordar la divulgació de l'arqueologia i la seva presència en els mitjans de comunicació. Obres introductòries dels diversos enfoccs són, entre d'altres: B. Molyneaux, ed. (1997). *The Cultural Life of Images. Visual Representations in Archaeology*. Routledge, Londres; F.P. McManamon (2000). Archaeological messages and messengers. *Public Archaeology* 1:5-20; R. A. Joyce (2002). *The Languages of Archaeology: Dialogue, Narrative and Writing*. Blackwell, Oxford.